

csak egyetlen, isteni akarattal rendelkezik. Ezzel szemben Maximosz szerint Krisztusnak két akarata van: az isteni, amely örökkévaló és változatlan, nem mérlegel jó és rossz között, és az emberi, amely képes megfontolást tenni. Utóbbi azonban, mivel az isteni akarat befolyása alatt áll, a valóságban mégsem ereszkedik erkölcsi megfontolásokba, mivel felfelé, az isteni akarathoz illeszkedik.

A monotheletá és düotheletá elméletek ütközése során két, mélységében kidolgozott, de eltérő filozófiai megközelítés került szembe egymással. A monotheletá elgondolás ugyanakkor Krisztus valóságos emberi akaratanak elvetésével kihúzta a szőnyeget egy valódi megváltásteológia alól is. A düotheletizmushoz és a düoenergizmushoz való ortodox ragaszkodás pedig éppen a megváltás alapját képező értékegyenlőség számára biztosított teret: a megváltó azonos értékkel azonos értéket tudott megváltani, tudniillik emberrel embert.

Vassányi úgy magyarázza, hogy ha nem sikerül a teljes embert (az emberi akarattal együtt) „bevinni” Istenbe, akkor az ember valójában nincs megmentve. Ez pedig nemcsak az emberről mint emberről való lemondást eredményezné, hanem végső soron Isten megváltó szándékának kudarcát is jelentené. Mivel ez nagyobb logikai abszurdum volna, mint a kétféle akarat összekapcsolódása Krisztus egyetlen személyében, ezért a düotheletá álláspont szerint teológiai téren „előre menekülésnek” tekinthető.

Maximosz Nazianzoszi Szent Gergelyt követve az emberi lét célba érését és beteljesedését a megistenülés (*theószisz*) állapotában látja. Úgy véli, hogy ha Krisztus teljes mértékben ember lett, akkor az ember is teljes mértékben Istenné válhat. Ez az egyesülés nem az isteni és az emberi szubsztancia fúziója, hanem hüposztatikus unió: egy személy keretein belül a két természet alá-fölé rendelt viszonya, a lényegi tulajdonságok megőrzésével. Ennek az egyesülésnek az egyedüli oka az önfeláldozásra kész isteni szeretet, amely könyörületességtől indítva leereszkedik a képmásához, és felveszi annak anyagi megjelenését.

Maximosz írásaiból az is kiderül, hogy amint Krisztusban megfér egymással az isteni és az emberi akarat, úgy a beteljesedés ezen állapotában is megmarad az isteni és emberi akarat különállása. A krisztusi személy ideáltípusát követve a misztikus egyesülésben az ember úgy veti alá az akaratát Istennek, hogy azt háttérbe szorítva inkább Isten akaratának enged teret, mintegy benne „nyugszik el”. A misztikus unió nem más, mint „a Felfoghatatlan közelében levés”, minden földi fogalom tagadásának állapota: olyan hely, ami nem hely, időtlen idő, belsőleg tagolt és dinamikus homogenitás.

Maximoszt vérbeli bizánci teológusként mindig Isten és ember összeforrása, megváltó egybe-

kapcsolódása érdekli. Az Isten szempontjából ez a megtestesülés, az ember szempontjából a megváltás. Erre a transzcendens találkozásra nincs racionális magyarázat. Maximosz a racionalitás végső határáig kísér el, hogy ott átadja a helyet a hitnek. Vassányi Miklós kötete abban nagy segítség, hogy Hitvalló Maximossszal a mai olvasó is be tudja járni ezt a szellemi-spirituális utat. (*Kairosz*, Budapest, 2017)

CSIGI PÉTER

MARTIN WERLEN: HOVÁ JUTNÁNK? PRÉDIKÁCIÓ HELYETT MEGTÉRÉS; FÓKUSZBAN. EGYHÁZPROVOKÁCIÓK

Martin Werlen volt einsiedelni bencés apát magyarul olvasható két könyve kiváló látéletet ad a katolikus egyház, sőt általában a kereszténység jelenlegi helyzetéről, s mivel a legkevésbé sem riad vissza a határozott állásfoglalástól, egyben a jelenlegi helyzet egyik jellegzetes értékelését is részletesen megismerhetővé teszi. Érdemes előre leszögezni: a megosztott, polarizált és acsarkodásokkal teli katolikus milión belül Martin apát azok közé tartozik, akik maradéktalanul azonosulnak Ferenc pápa programjával, s ennek következtében főként harcos fundamentalistákkal találják szemben magukat. Korunk egyháziasságáról pedig eleve sokat elárul, hogy a Ferenc pápával vállalt teológiai és lelkipásztori közösség látszólag máris egy jól behatárolható katolikus tábor tagjává teszi az embert, ahelyett, hogy egészen magától értetődően a józan katolicitás ismerve lenne.

Martin Werlen legkésőbb 2012 óta számít közismertnek az egyházi nyilvánosságban, akkor jelent meg ugyanis az a mindössze negyvenoldalas, ám azonnal hatalmas visszhangot kiváltó füzet, amelyben alapvető változások bevezetését sürgette. A magyarul olvasható két kötet az azóta eltelt évek tapasztalatairól és vitáiról nyújt képet. Egyik sem összefüggő értekezést tartalmaz, hanem lazán összefüggő, egy-másfél oldalas írásokból épül fel. A rövid szövegek formailag igen sokfélék: a főként vonattal és autóstoppal utazó szerző útiélményeiről éppúgy hallunk, mint az einsiedelni gimnáziumban szerzett tapasztalatairól, evangéliumi szakaszok magyarázatával éppúgy, mint az internet világában dúló harcokról, sőt Martin Werlen Pannonhalmával ápolat közvetlen kapcsolata révén Magyarországra vonatkozó reflexiókat is olvashatunk (még az 1961-es püspökkari körlevélről is).

A kötetek mondanivalója valójában viszonylag egyszerűen összefoglalható: a katolikus egyház drámai helyzetben van, „kereső emberek futva menekülnek az egyháztól” (*Fókuszban* 26.), s e körülmények között az a legfontosabb, hogy a katolikus

közösség merje ismét magáévá tenni az eredeti jézusi szemléletet, azaz térjen meg, ne féljen attól, hogy elveszíti évszázadokig birtokolt hatalmát, hagyja el bátran hasznavehetetlenné vált megszokásait, és merjen a nagy katolikus hagyományhoz hűségesnek maradván kreatív, új utakat találni korunk emberéhez és a megcsontosodott, elkényelmesedett hívókhöz. Az igazán érdekes természetesen azonban az, miként fejt ki ezt a meggyőződését a svájci bencés szerző. Legalább öt fontos tényező kiemelhető ezzel kapcsolatban.

Először is az, hogy Werlen vissza-visszatérő figyelmeztetése szerint új kultúrára van szükség az egyházban. Az úgynevezett nyugati keresztény kultúra ugyanis nem azonos a jézusi alapokon nyugvó kereszténységgel, hanem annak részben eltorzult, részben kiüresedett formája. E ponton az olvasó alighanem hálás lenne a szerzőnek, ha a kívánatosnak tartott új kultúra és a pusztulásra megért „keresztény-humanista kultúra” merő szembeállításán túl lenne bátorsága árnyaltabb helyzetképet adni, de amit a kereszténynek beállított nyugat képmutatásáról és ürességéről mond, azzal még így is nehéz nem egyetérteni. Ami magát az egyházat illeti, Werlent szemmel láthatóan elsősorban a felülről irányított egyházi élet irritálja, és azok magatartása, akik „évszázadokon át ahhoz voltak szokva, hogy felülről, leereszkedően beszéljenek” (Hova 55.). Ezért hangsúlyozhatja, hogy „mindenekelőtt azoknak kell megtérniük, akik tevékenyen részt vesznek az egyház életében” (Hova 132.).

Másodsorban a megszokások ellen emeli fel a szavát, s arra int, hogy bizonyos keresztény szokásokat megőrizve a modern keresztények magától a hittől már könnyen eltávolodhatnak. Ebből fakad a két könyv hallatlanul kritikus hangvétele, mindaz a bíráló, amelyet a szerző a mai egyházi viszonyokra zúdít, másfelől az a bátorítása is, mely szerint senkinek nem kell félnie attól, hogy eltűnnek bizonyos megszokott formák, és újak, életképebbek alakulnak ki helyettük. Nyilván ennek tudható be, hogy bizonyos megszokásokhoz mereven ragaszkodó körökben Martin Werlen egyenesen „mitrás sátánnak” számít.

Harmadsorban a két kötet rendszeresen arra igyekszik felhívni a figyelmet, mennyire kártékony, ha úgy teszünk, mintha a kereszténységben minden világos és egyértelmű lenne, s mintha nem lennének felfedezésre és tisztázásra váró tényezők. A kreativitásra és az elodázhatatlan átalakulás türelmes végrehajtására vonatkozóan Werlen jellegzetes módon számos helyütt a benedeki regula útmutatásai alapján próbál támpontokat adni az olvasónak, például akkor, amikor azt hangsúlyozza, hogy azokat is meg kell hallgatnunk, akikről kulturális beidegződéseink

miatt nem várunk semmit (ilyenek voltak Benedek korában a legfiatalabbak).

Negyedszer, ami a tartalmi kérdéseket illeti, a két könyvben napirendre kerül számtalan olyan probléma, amely megfelelő kezelésre és megoldásra vár. Az alábbi felsorolás elemei mindenki számára ismerősek, de senki nem engedheti meg magának, hogy egy vállrándítással túltegye magát rajtuk: a svájci bencés szerint nincs megoldva a nők egyházi helyzete, az ökumenikus útkeresés ügye, a homoszexuálisok iránt tanúsított magatartás mintázata, a menekültek helyzete és a péteri szolgálat természete. Ki ne hallana nap mint nap ezekről a kérdésekről? De ki tudna kiemertető választ adni rájuk?

Ötödikként arról érdemes szót ejteni, hogy mi a két könyv pozitív hozadéka. Martin Werlen e téren marad leginkább adósunk. Tudja, hogy az egyházban a „zúgolódás” kártékony, a „kritika” viszont nélkülözhetetlen (bár a benedeki regulában jellemző módon az előbbi kifejezés fordul elő a leggyakrabban), de miközben az előbbitől tartózkodik (hangvétele sohasem válik uszítóvá), az utóbbira akkora hangsúlyt helyez, hogy a pozitív tartalmakra alig marad energiája. Felteszi ugyan azt a kérdést, hogy „mi a hitünk középpontja” (Hova 187.), és leír olyan szép mondatokat, mint például azt, hogy „mindannyian Jézus szeretetteljes pillantásában fürdünk” (Fókuszban 111.), a tapasztalatai keltette csalódottságának mintha nagyobb lenne az ereje, mint a keresztény hithez kedvet csinálni próbáló buzdításainak. A Martin Werlennél megszólaló hang ritkán hallható Magyarországon. A könyvek olvasása közben egyesek ujjongani, mások bosszankodni fognak. De talán mindenkiben kialakul majd az az igény, hogy a népszerű svájci bencés szerző egyszer írja meg a pozitív vetületét is annak, aminek most inkább csak azt a dimenzióját mutatja be, amelyet Európában lassan elsodor a történelmi idő: kinek öröme, kinek bánatára. (Ford. Szabó Ferenc Miklós; *Bencés Kiadó*, Pannonhalma, 2017 és 2017²)

GÖRFÖL TIBOR

A BILINCS A SZABADSÁG LEGYEN Mészöly Miklós és Polcz Alaine levelezése 1948–1997

„Van konszolidált hűtlenség is?” — teszi fel a kérdést Mészöly Miklós feleségének, Polcz Alaine-nek 1973 októberében, egy Dániába küldött levelében. Ez a téma, ez az erkölcsi dilemma — a nemrégiben kiadott levelezésük szerint — mindig is jelen volt a két író házasságában, mély lelki kapcsolatuk egyik visszatérő és soha meg nem oldódó töréspontja volt.